

Pomenovanie Hodvábná cesta, resp. Hodvábné cesty, je späté s menom nemeckého vedca, cestovateľa a geografa Ferdinanda von Richthofena (1833 – 1905), ktorý podnikal v 19. storočí cesty po východnej Ázii.¹

Autor tejto výpravnej publikácie, profesor Michal Tomášek, si na začiatku kladie otázku: Aké bude právo na Hodvábnéj ceste? Nadväzuje pritom na projekt Pás a cesta, ktorý ako spojnicu kontinentov prezentovala Čína v roku 2013. Cesta je ono čarovné slovo. Pre skutočných cestovateľov, ale i pre tých, ktorí radi cestujú po mapách a v myšlienkach. Svedčí o tom aj členenie publikácie. Monografia sa skladá zo štyroch obsahovo nesmierne pestrých a bohatých kapitol, ktorých názvy túto skutočnosť skôr zatajujú, pretože sledujú I. Cesty po súši, II. Cesty po súši a po mori, III. Cesty po mori a IV. Cesty práva. Knižku uvádza predhovor autora a tradične ju dopĺňa skvelá obrázková príloha, ktorá pomáha čitateľom vytvoriť a dokresliť atmosféru cesty.

Cesty po súši sa odvíjajú od dvoch kolísk práva – čínskeho práva a rímskeho práva. Autor vysvetľuje rozdiel medzi *li* a *fa* v čínskej kultúre: medzi prirodzeným poriadkom vecí *li* a medzi *fa*, zákonom ako receptom na riešenie všetkých spoločenských vzťahov. Poukazuje na to, že oblasti rímskeho práva civilného zodpovedali obsahom a rozsahom čínskej obýčaji *li*. Číňania sa v starovekom Ríme preslávili vďaka hodvábu; jeho čínsky názov „s“ ovplyvnil jeho latinské označenie *sericus*. Latinský názov Číny – *Serica* a Číňanov *Seres* sleduje túto stopu. Číňania zas nazývali Rímsku ríšu *Ta-čchin*, spojenie, v ktorom znak „ta“ označuje „veľmoc“, „veľkosť“.

Vo vzájomných vzťahoch zohrávali dôležitú úlohu predovšetkým obchodné obýčaje, o ktorých sa zmieňuje Pomponius Mela, prvý rímsky geograf v roku 43 a charakterizuje Sérov ako „veľmi spravodlivý národ, preslávený svojím spôsobom obchodu, ktorý prebieha za ich neprítomnosti, po tom čo zanechajú svoj tovar na do-

¹ RICHTHOFEN, F. v. China. Ergebnisse eigener Reisen und darauf gegründete Studien. 3 Bände. Berlin 1885 – 1887.

hodnutom mieste“. Tomášek konštatuje, že pre Rimanov podliehal právny režim čínskeho tovaru právu prepravcu, v ktorom bol najznámejším prameňom rhodský zákon, *Lex Rhodia de iactu*, aj preto, že Rhodos bol dôležitým antickým prístavom a prekladiskom hodvábu.

Kontakty oboch mocností sťažovala vzdialenosť, ale aj silná Parthská ríša, ktorá sa nachádzala medzi nimi (územie dnešného Iránu): jej právo bolo decentralizované do kmeňových obýčajov. Rimania mali s touto ríšou mnohé vojenské konflikty a Číňanom dlho bránila priamo obchodovať s Rímom. Záujem poznávať „západné kraje“ zosilnel počas vlády chanského cisára Wu-tiho v rokoch 140 – 87 pred Kr., ktorý je považovaný za zakladateľa Hodvábnéj cesty a iniciátora čínskych expedícií na západ.

Cesta prvého čínskeho historicky doloženého diplomata sa spája s menom Čang Čchien (asi 138 pred Kr. sa vydal na cestu, ale až do Rímskej ríše sa nedostal), ktorý potvrdil cisárovi, že na západe existujú vyspelé civilizácie, s ktorými sa vyplatí obchodovať.

Pád dynastie Chan (220) a pád Západorímskej ríše (476), neznamená koniec spolupráce; Chanovia však vytvorili dokonalý a kompaktný právny systém, ktorý sa stal základom ďalšieho vývoja čínskeho práva v nasledujúcich tisícročiach. Názov Kódex Chanov označuje súbor prameňov práva (zákonov, cisárskych nariadení, inštrukcií a súdnych precedensov) vydávaných v období dynastie Chan. Profesor Tomášek upozorňuje na štruktúru tohto právneho systému: „*Najdôležitejšími prameňmi chanskej kodifikácie bol zákon, aj keď tento termín možno podľa chanského ponímania prekladať dvojakým spôsobom. V širšom zmysle označoval všeobecné právne zásady alebo súbor právnych noriem, v užšom zmysle išlo o obyčajný zákon.*“² Prínosom chanskej jurisprudencie, a to celkom novým, boli súdne precedensy sústredované v zbierkach.

² TOMÁŠEK, M. Formation of Silk Road – Formation of Euro-Asian Business Relations. The Lawyer Quarterly 10, 2020.

Už v období rozkvetu chanského práva prenikol do Číny budhizmus a dobre sa tu prispôboval domácim ideológiám, hlavne taoizmu. Všetky neskoršie dynastie boli ovplyvnené budhizmom. Rovnosť pred zákonom, zmierňovanie trestov, či opúšťanie princípov povinnej úcty k autoritám – to sú budhistické myšlienky v zreteľnom protiklade ku konfucianstvu. Keďže budhisti vystupovali proti zabíjaniu a týraniu živých bytostí, usilovali sa aj o zmiernenie krutých trestov. Preto sa čínske právo pod vplyvom budhizmu stále viac „humanizuje“. Dynastia Tchang (618 – 907) priniesla zlatý vek, v roku 643 bol doložený prvý kontakt s Byzantskou ríšou.

V 9. storočí sa ako o čínskom vynáleze objavujú prvé zmienky o kompase (ihla smerujúca na juh) a objavujú sa aj nové druhy lodí – to urobilo z Číny námornú veľmoc. Asi v 10. storočí sa kompas začal používať v námornej plavbe (čínsky objav priniesli do Európy Arabi, ktorí ho videli v Číne).

K rozkvetu námorného obchodu došlo po roku 1132, keď sa Chang-čou (Lin-an) stalo hlavným mestom Číny (známe z opisov Marca Pola). Nastal rozvoj prístavov Kanton, Fu-čou, Wen-čou, Ning-po. S rozvojom obchodu sa rozvíjala tiež kriminalita: evidencia obyvateľstva v tomto období pracovala s odtlačkami prstov. Neokonfucianstvo a čuianstvo sa za vlády dynastie Sung (960 – 1279) stali oficiálnou doktrínou, Čína na mori vytvorila nový čínsky múr.

Autor poníma obdobie dynastie Sung ako zrodenie modernej Číny. Mongoli sa stali prvým nečínskym národom, ktorému sa podarilo dobyť a zjednotiť celú Čínu. Počas dynastie Sung upozorňuje Michal Tomášek i na vrchol čínskej štátovednej koncepcie: na jednej strane vláda civilných, konfucianskych vzdelancov (wen), na strane druhej vláda hrubej sily, vláda vojakov a ich zbraní (wu).

Využitie Hodvábnej cesty na vojenské účely umocnili i nové typy zbraní založené na ďalšom čínskom vynáleze – strelnom prachu. V spise *Všeobecné princípy* píše Ceng Kung-liang o strelnom prachu v roku 1044, do Európy sa dostal až 1285.

Obnovenie suchozemskej vetvy hodvábnej cesty prispelo k obnove kontaktov Východ – Zá-

pad. Obdobie spomínanej mongolskej dynastie Jüan (1279 – 1368) znamenalo aj otvorenie Číny kresťanstvu. Nestoriáni sa objavili na mongolskom dvore. S kresťanstvom po Hodvábnej ceste išlo aj cirkevné právo.

Hneď na začiatku panovania dynastie Ming (1368 – 1644) bola zrušená mongolská kodifikácia; právo sa malo vrátiť a nadviazať na kodifikáciu z obdobia Tchang. Mingská dynastia predstavovala aj vrchol a pád Číny ako námornej veľmoci.

V kapitole o iberských dobyvateľoch sa autor venuje námorným výpravám a dŕžavám po vydaní pápežskej buly *Inter caetera* (1493) pápežom Alexandrom VI., od pomyselného rozdelenia sveta medzi Španielsko a Portugalsko. Cesty Vasca de Gamu na východ sa postupne približovali k Číne: Kanton, Macao (po obnove kontaktov s Čínou 1553) definitívne získali roku 1557 Portugalci. Boli to skôr obchodníci ako kolonizátori. Pokojné spolužitie trvalo do roku 1793, keď portugalská kráľovná Margaréta I. vydala výnos o Macau, ktorý jasne deklaroval zámer prevziať nad ním suverenitu a zaviesť portugalské právo. Španielsky kráľ Filip II. v roku 1580 sa osobne snažil nadviazať kontakt s čínskym cisárom ako rovný s rovným na zásadách *rovnocenného priateľstva* (amistad). Po založení Tovarišstva Ježišovho získali jezuiti aj pápežský súhlas a mali príležitosť vyslať misionárov do Číny. Profesor Tomášek k úspechu jezuitov v Číne podotýka: naučili sa čínštinu a boli schopní rokovať s čínskymi partnermi na patričnej intelektuálnej úrovni. Špeciálna právotvorná jednotka mala za úlohu kodifikovať všetko právo zrozumiteľne pre všetky etniká v ríši v tomto období: kódex Veľkých Čchingov bol vydaný roku 1646.

V publikácii sa spomína i fenomén Tchaj-wan (mimo hodvábnej cesty) považovaný za ostrov pašerákov a pirátov. Až do počínštenia je ovládaný Španielmi (sever) a Holanďanmi (juh). Význam dynastie Čengov pre Tchaj-wan súvisel najmä so zavedením metód čínskeho verejného práva.

Francúzsky kráľ Ľudovít XIV. 1684 prijal jezuitských misionárov, ktorí ho požiadali o vyslanie Francúzov do Číny. Tomášek pri analýze kontaktov z tohto obdobia poukazuje

na pokusy o zblíženie Ľudovíta XIV. s Kchang-sim (východný Kráľ slnka). Francúzska prítomnosť v Číne však nijako neprispela k poznaniu francúzskeho práva.

Kniha štvrtá sa zaoberá cestami práva. Vývojom rusko-čínskych vzťahov, britským obchodom s Čínou, ktorý bol podriadený kantónskému systému, Macartneyho misiou vyjadrujúcou nespokojnosť s kantónskym systémom a tiež neslávnym obdobím nerovnoprávných zmlúv (určite je menej známe, že aj s Rakúsko-Uhorskom, 1871).

Nasledujúce úvahy autora patria koloniálnemu dualizmu v práve, kolonizácii Hongkongu Britmi (1841), vývoju justice, právu k pôde, portugalskému právu v Macau na pozadí rešpektovania niektorých čínskych miestnych zvyklostí..

Kapitola o Sebaopisilňovaní a sebaoslbovaní hovorí o tchajpchingskom povstaní a o následnom oslabení dynastie Čching, ktorá stratila podľa Pekingskej zmluvy 1860 Poamurie. Sto dní reforiem tvorí osobitnú časť, rovnako ako aj pocta posledným reformátorom (bo-

xerské povstanie). Tritisíc rozhodnutí publikovaných od vzniku Najvyššieho súdu v Pekingu (1907) až do jeho prenesenia do Nant'ingu (1928 ako Najvyšší súdny dvor) výborne a ilustratívne dokumentuje búrlivé metamorfózy čínskeho práva.

Publikácie o Hodvábnej ceste zaznamenali všade veľkú pozornosť. Práca profesora Tomáška sa medzi nimi vyníma preto, lebo stavia na precíznom historickom výklade faktov, do ktorých autor veľmi umne a fundovane, hodvábnu rukou jemne votkáva charakteristiky rímskeho práva a chanského práva v ich vývojových motívoch a podobách a poskytuje možnosť z hľadiska jednotlivých právnych odvetví oboznámiť sa s vývojom obchodného práva (aj štátneho práva, trestného práva a administratívneho práva), na Hodvábnej ceste. A to je sprostredkovanie výnimočného bohatstva užitočných vedomostí pre tých, ktorí sa chystajú vydať z akýchkoľvek dôvodov na Hodvábnu cestu...

Alexander Bröstl*

* Prof. JUDr. Alexander Bröstl, CSc.

Š v á b, J.: Jak psát, aby se to dalo číst. Příručka přístupného psaní. Praha : Leges, 2021, 131 s., ISBN 978-80-7502-502-9

V rámci českej odbornej právnej spisby v ostatných rokoch sa čoraz väčšej pozornosti teší téma písania textov o práve, resp. právnych textov (napr. Vučka, J.: *Právní psaní*. Praha : C. H. Beck, 2019; Machalová, T. a kol.: *Akademické psaní pro právníky*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018, Kysela, J.: *Metodologie v právnickém psaní: dobrý sluha, zlý pán*. In *Jurisprudence*, 2016, č. 6). Predmetom českého odborného diskurzu sa tak stáva technika písania textov o práve, resp. právnych textov. Určitú renesanciu pritom prežívajú aj otázky metodologického prístupu k vedeckému bádaniu v oblasti práva (napr. Smekal, H. – Šipulová, K.: *Empirický právní výzkum*. In *Jurisprudence*, 2016, č. 6), ktoré potom, pochopi-

teľne, úzko súvisia s otázkami literárneho podania výsledkov tohto bádania.

Jedným z najnovších príspevkov do uvedeného odborného diskurzu je útlejšia monografia Jakuba Švába *Jak psát, aby se to dalo číst. Příručka přístupného psaní* (Praha : Leges, 2021). Ako napovedá samotný názov, recenzovaná monografia predstavuje (stručný) návod na písanie (právnych) textov, aby boli pre adresáta (čitateľa) zrozumiteľné, a teda prístupné.

Predmetná monografia Jakuba Švába pozostáva z úvodu a piatich kapitol venovaných piatim zásadám prístupného písania, po ktorých nasledujú príklady postupu, ako upraviť text, aby bol prístupnejší, ďalej výklad o typografických pravidlách a napokon (veľmi) stručný